

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XVIII. Fortitudinem cruentis spectaculis non acquiri.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

est difficilimus, cum exempla præcesserunt, sponte multi sequuntur. Seneca de tranquillitate animi. Nisi quicquid fieri potest pro futuro habeas, eas in te vires rebus aduersis, quas infregit, quisquis prior vidit. Sed multo magis, quisquis expertus est. Et Sanctus Ambrosius libro primo, Off. cap. 38. Hoc igitur diligentia est, ut quis ita se comparet, illud ingenii, si quis potest vigore mentis prævidere, quæ futura sunt, & tanquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, desinire: interdum duo, aut tria simul voluere animo, quæ coniiciat, aut singula, aut coniuncta accidere posse, & aut singulis, aut coniunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo est viri non dissimulare, cum aliquid imminet, sed prævidere, & tanquam explorare, de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne forte dicat postea. Ideo ista incidi, quia non arbitraberis posse euenire. Denique nisi cito occupant, ut in bello improbus hostis vix sustinetur, & si imparatos inueniat, facillè opprimit, ita animum mala inexplorata plus frangunt.

Præuisa pericula facite sustinere.

Vir fortis sint præmia.

§. 13. Magna sint præmia fortitudini proposita, non ut ipse commodi, & honorum recte agant; quam hoc quoque ad gubernationem pertinet; sed ut præmiorum magnitudo, virtutis præstantiam tenebris animis ostendat. Magno itaque honore afficiendi sunt, qui in subitis, & grauibz casibus, forti animo perstiterunt, hostesque repulerunt. In his enim præcipue fortitudo elucet. Aristot. 3. Ethic. c. 6. Is, inquit, homo fortis proprie dicitur, qui circa honestam mortem, & ea omnia, quæ repente eueniunt, atque afferunt ipsam, intrepidus est.

Et Cicero lib. 1. de Off. Fortis siquidem animi, & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deiici, ut dicitur: sed presentis animi vi consilio, nec a ratione discedere: quanquam hoc animi, illud etiam ingenii magni est, præcipere cogitatione futura, & aliquando ante constitutere, quid accidere possit, in vtramque partem, & quid agendum sit, tum quid euenierit: nec committere aliquid, ut aliquando dicendum sit, non putar am.

Fortitudo in rebus subitis sibi constat.

Itaque huiusmodi virtus summo semper honore culta fuit. Sic Matthathias præfectum regitum, ad idola adoranda cogentem, & apostatam sacrificantem interfecit. Eleazarus beluam subiuit, & perfoisso ventre occidit, atque ita suo in triumpho sepultus est. Alius Eleazar Ahoites vnus ex fortibus David, commitem se fugientibus nequaquam dedit, sed ingenti terrore ceteris dilapsis, solus perstitit, & percussit Philisteos dum obringeret manus eius cum gladio, fecitque Dominus salutem magnam in die illa, & populus qui fugerat, reuersus est ad castra spolia detraheda. 2. Reg. 23. 11. Et Semma filius Age populum fugientem tutatus est, & percussit Philisteos. Ecce animi, in re subita, totus exercitus fugit, & fugientem miles vnus propugnat; & quod mirabilius videtur, irruentes vnus moratur & fugat. Et verus 18. Absai hastam suam leuauit contra trecentos, eosque interfecit.

Denique, fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus amulatio, ciues fortes efficit amor Dei. Cant. 8. 6. Quis enim nos separabit a caritate Christi, tribulatio, an angustia? an fames, an nuditas? an periculum? an persecutio? Augustinus de vera religione cap. 47. Ille, inquit, verissime, atque certissime inuictus homo est, qui cohaeret Deo, non ut ab eo aliquid boni extra mereatur, sed cui nihil aliud quam ipsum herere bonum est. Hic vir, quam diu est in hac vita, virtutis amico ad rependendam gratiam: virtutis inimico, ad patientiam: virtutis quibus potest ad beneficentiam: virtutis omnibus ad beneuolentiam. Et paulo post ipi omnibus autem officiosis laboribus futura quies, extra expectationem non frangitur, quid enim ei nocet? qui bene vti etiam inimico potest. Eius etiam præsidio, atque monimento inimicitias non perimecer, cuius præcepto, & dono diligit inimicos. Huic viro in tribulationibus parum est non contristari, nisi etiam gaudeat, sciens quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Quoniam charitas Dei diffusa

Amor causa fortitudinis.

Dilectio aduersitatem amantem facit.

est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Ciues igitur suos ad verum, constantemque Dei amorem Respublica instituet. Si enim amor creaturarum furiosos reddit, & omnium periculorum contemptores, cur non diuinitatis dilectio, summa ratione nitens reddat inuictos?

Amor inuictos facit.

CAPUT XVIII.

Fortitudinem cruentis spectaculis non acquiri.

§. 1. **C**ONTRA cruenta spectacula, multa dicta sunt à me c. de crudelitate vitanda. Non defuere tamen, qui ea reuocanda censuerint, ut iuuentis vulneribus, & sanguine assueta in bello non horrescat, quasi insolita, quæ sæpe in pace spectauit. Fortes igitur & bellicosos reddi, gladiatorum spectandis pugnis arbitrantur. Eaque causa Romanos laudant. Crudelitatem, ac perniciem humano generi consilia illa machinantur. Neque nunc crudeles animi etiam in vili sanguine, & degeneri plebe visuntur. Quanti sunt, ad vnus miseri homuncionis spectanda supplicia concursus? neglectu rerum suarum, spectaculum morientis emunt, precio etiam empturi, si id exigeretur. Ne vero mireris, ab illis qui Christianæ religionis professionem præ se ferunt tam crudelia spectacula reposci, illa, quæ fieri docemur experimento, animo perpende. Autem, gladio, hastaque, ceterisque armis pugnandi in urbibus multi docent, mutua sese emulatione prouocant, quanto se studio ingerunt, locumque spectandi precio redimunt. Nec desunt qui missis muneribus, quia impetio non possunt, concitare ad actiorem pugnam conentur. Interdum in nuptiis ea sibi spectacula exhibent, nec raro grauius lauciantur, aut cadunt. Quod si ut male quidem, & contra leges fit, ex prouocatione nonnulli de vita decernant, quanta spectantium multitudo concurrat? Quam pauci ex tam multis ad pacem hortantur. Quorundam etiam illa est feritas, ut eorum qui quaestionibus subiiciuntur, tormentis cupide interficiant. Præua est, ac malitiosa hominum cupiditas, violenta hominis morte delectantur. Sed crudelitati, sumptibus, ceterisque malis, fortitudinis, animositatis, & bellicæ gloriæ fructus obicitur: Tam diro, ac funesto spectaculo contra vulnera, & ferrum animos obfirmari. Contrarium verum esse cenfeo: spectaculis gladiatorii, laniationibus ferarum, crudelitatumque ingentem terrorem incuti, omnem virtutem euitari, animos sublimes deiici, effeminari, nullo modo attolli, aut roborari.

Crudelis stulticia quæ cruenta spectacula reposit.

Reorum supplicia magnis concursibus spectantur.

Gladiatores cupide multi spectant, & irrant.

Monomachias etiam sequuntur.

Ex diris spectaculis carnis nifices, non viri fortes efficiuntur.

§. 2. Primo quidem loco, quod in re politica plurimum valet, exemplis vtar. Spectaculis cruentis maxime delectatus est Caius Cæsar, ut auctores omnes tradunt, isque maxime crudelis fuit. Post Caium Claudius, & de quo Dio. Exhibuit crebro ludos gladiatorios, quibus valde delectabatur. præter cetera libenter spectabat sub prandii tempus, eos qui in medio theatro dilaniabantur: etsi Leonem doctum homines comedere, plebique ob eam causam gratum, interfecit, quod non deceret populum Romanum, huiusmodi spectacula videre.

Spectaculis delectantur crudelia monstra hominum.

Leo populo Romano

ideo gratus, quod doctus esset hominem comedere.

Scelestus qui docuit, & quibus placuit, quæ

Sed is ad miraculum pauidus semper fuit, & pauidus ad imperium venit. Tiberius quoque illi crudelitati deditus fuit; nam munus dedit amplissimum, rudicariis quoque quibusdam reuocatis, ut auctor est Suetonius, auctoramento centum millium. Sed iam senior eo modo infaniuit. Nero mox ab initio. Adrianus quoque die natali, centum Leones, centum Leenas confecit. Domitiani arenam Martialis adulatione feruili celebratam reddidit,

Commodus
gladiator.

quæ omnia ostendunt, ad insaniam summam illum
sæuitiæ Amphitheatrali deditum. Nemo tamen illo
formidulosior fuit, qui in singulas horas mortem ex-
spectauit, qui spem vite lapide parietem texit, ne se
inambulantem nemo à tergo improuvis inuaderet.
Omnium insaniam Commodi furor exuperauit. Ipse
gladiator, ipse auriga, ipse lanista, magis in ludo, quàm
palatio habitauit. Prædenti gladiatores, & venatio-
nes exhibebatur. Pugnavit ipse septingentes, trices
quinquies. Inter plausus, vocatus est sexcentis vi-
cies. Paulus primus secutorum, ita appellari maluit, quàm
primus imperatorum. Mille gladiatores occidit, aut
vicit, (quis enim contra Cæsarem vires experiretur?)
Multa ferarum millia sua dextera confecit. Et ne sine
arte putes, centum leones, centum iētibus occidit.
Mirum illi portento, tam certam fuisse manum. Hæc
Lamprid. Nec inter hæc ludicra sæua maiestatis obli-
uiscatur, eos enim à quibus irridebatur, feris obii-
ciebat. Gallus Constantii nepos, ut refert Marcell. l.
14. ludicris cruentis delectabatur, & concidentibus
se pugilibus.

Crudelissi-
mi Roma-
norum &
assueti lu-
dis gladi-
atoris im-
belles.

Hi sane ignaui, aut plane abhorrentes à bello, im-
perium barbaris obnoxium fecere. Tiberius impe-
rium adeptus, urbem preflit, deinde capreas conta-
minauit: nec bellicæ rei quicquam administravit, ni-
si ut fortes duces à notis legionibus separaret, in pro-
uincias, atque in bella futurum simularet, qua in re,
teste Tacito, diu senatum, diutius exercitus, diutissime pro-
uincias sequebatur. Caius quamuis in bello educatus, & mi-
litari ioco Caligula dictus, non tamen fortis impera-
tor fuit. Magnum exercitum comparauit, in quo erāt
militum ducenta quinquaginta millia, eorumque
magnam partem consumpsit: Nam eos singulatim,
nonnunquam etiam conterritos occidebat. De expedi-
tione Germanica Suet. cap. 46. post multa stultissi-
me gesta, hæc cap. 46. narrat. Postremo quasi perpetraturus
bellum, directâ acie in littore Oceani, ac balistis, machinis-
que dispositis, nemine gnaro, ac opinante, quidnam capiturus
esset, repente ut conchas legerent, galeasque & sinus reple-
rent, imperauit: spolia Oceani vocans Capitolio, palatioque debita
& in indicium victoriæ altissimam turrem excitauit, ex qua,
ut Pharo, nocturnis ad regendos nauum cursus, ignes emica-
rent: pronuntiatioque militi donatio, centenis viris dena-
riis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus, Abite, in-
quit, lati, abite locupletes.

Caius suo-
rum militū
220000.
occidit.

Conchas
legit.

Claudius
ducibus for-
tibus inui-
dit.

Neronis cru-
delitas im-
bellis.

Claudius in spectaculis cruentus, militiam ne for-
tibus quidem viris indulgit. Corbulonis cognita vir-
tute, imperium illi abrogauit. Qui merito exclama-
uit: Vt etes duces fortunatos fuisse, quibus hæuerit esse fortibus
sine periculo: se autem inuidia à Cæsare prohiberi. Nero in
spectaculis tam sæuus, in Græciam profectus est,
Narratrem Dio. cap. 14. Non enim Roma ei sufficiebat,
non theatrum Pompeii, non circus maximus, sed expeditione
opus fuit, ut fieret sicut dicebat, & deo viuis: tantamque secum
multitudinem adduxit, non solum Augustalium, sed etiam a-
liorum hominum, quantum si hostium exercitus adesset, aut
Partios, aliasue gentes cepisset. Sed illi erant videlicet Nero-
niani milites, proque armis ferebant citharas, plectra, perfo-
nas, foccos. Itaque reportauit victoriam dignam tali exercitu,
Terpnumque & Diodorum, & Pammenem, pro Philippo,
Perseo, Antiocho, superauit.

Bacchantiū
sæua rapa-
citas.

Et ne crudelitatem Romæ relictam arbitreris, ad-
dit: Quæ si sola (ut paulo ante dixi) facta essent, tamen ea res
nimium secuta, ignominia notata, & ludibrio habita fuisset:
nunc autem quasi pere ab bellum gerendum venisset, Græciam
depopulatus est, licet eam liberam reliquerit: fecitque cades in-
finitas, & bona quorundam adhuc viuientium publicauit, at-
que innumerabilia donaria, quæ vel Romæ in templis posita
erant, abstulit.

Domitiani sumptuosa, crudeliaque spectacula, ti-
midumque, & imbellum animum Dio hunc in mo-
dum describit. At Domitianus ducto in eos (Dacos) exer-

citu, quamquam ipse bellum nulla ex parte attigit (erat enim
non solum impatiens laboris corporis, sed etiam animo timido
& imbelli, petulantique & libidinosus non modo in mulieribus,
sed etiam in pueris) tamen missis ducibus ad bellum gerendum,
ac magna parte nihil turpiter amissa, ut victor Romam le-
teras misit. Quamobrem ei tot & tanta decreta facta sunt, ut
in omni fere orbe terrarum quæ sub ditione eius erat, statua au-
rea atque argentea posita sunt. Edidit sumptuosum spectacu-
lum, ex quo nihil dignum historia accepimus, præterquam
quod virgines cursu certauerunt. Post hæc dies festos egit, vide-
licet triumphales: exhibuit crebra certamina, præliis pedum,
ac deinde equitum commissis in circo, tum etiam in nouo quo-
dam loco bello nauali facto, in quo non solum omnes fere qui
pugnauerunt mortui sunt, sed etiam multi ex spectantibus,
propterea quod maximo imbri, & vehementi tempestate re-
pente commota, nemini permisit abire ex spectaculo: & quan-
quam ipse penulam mutauit, tamen ceteros nihil mutare pas-
sus est. Quæ ex re non pauci in graues morbos inciderunt, &
mortui sunt. Itaque populo nocturnum epulum dedit, eius con-
solandi causa. Nocturnum enim saepe certamina exhibebat, in eaque
nomas, & mulieres introducebat.

Imperator
crudelis, &
libidinosus
hostes vide-
re non su-
peret, mili-
tes amittit.

Merito spe-
ctatores
improbi
pereunt.

Crudeles
adeo molles,
ut vno im-
bre more-
rentur.

Commodus à bello turpissime refugit, pacem à
barbaris emit. Ut pecunia, inquit Herodianus, quæ ma-
xime abundabat, securitatem redimeret, nihil videlicet peten-
tibus denegabat. Hæc ille qui tamen non ex palatio pur-
puratus, sed è ludo gladiatorio armatus exire decre-
uerat, quod tamè dedecus à Romano imperio mors
eadem nocte illata auerit.

Satis igitur res ipsa docet spectaculis tam inhu-
manis, & sædis non fortes effici duces, non milites,
sed crudeles. Quod si Romam ipsam spectemus olim
rusticanam, fortior miles erat, sine spectaculo dome-
sticæ lanienæ. Deinde ignauissima plebes erat, quæ
quotidianis cadibus intererat. Tot centena millia
pauci milites timore continebant, & cum libitum e-
rat concedebant. Cum crebra fuere spectacula gla-
diatoria, genuina virtus elanguit, & delectus fortissi-
mi ex Gallia, Bataua, Thraciaque haberi cæpti
sunt.

Ante cruen-
ta spectacu-
la Roma
fortis erat.

Post gladi-
atorum in-
sanias cre-
bras exter-
ni delectus
habiti.

§. 3. Verum quod historiam consulenti clarum
euadit, id quoque ratione è rerum natura petita, me
probatum confido. Vt autem vero, & Philoso-
phis probato Sorite. Qui cruentis spectaculis, ut
Drusus, alique gaudet, ille crudelis est, qui crudelis
ille & libidinosus, qui talis etiam timidus est, atque
imbellis, qui igitur sanguine humano gaudet, imbel-
lis est.

Deinde crudelitas sæuitia videnda & exercenda,
quemadmodum libido voluptatibus, auaritia rapi-
nis, superbia adulationibus, ambitio honoribus, inci-
tatio, atque immanior redditur. Itaque & timor,
connexaque mala augentur.

Natura ita
comparati-
onem est ut
delis sit ti-
midus.

Quæ grata, & voluptaria sunt, eorū sensu, ac ima-
ginatione mouentur ut cetera animalia, ita homines,
quæ tristitia, atque atrocita fugiunt. Plurimi vero re-
fert, quam fortiter, quam viuaciter consuetudo, aut
sensus quippiam animo imprefferint. Si enim atten-
ta eorum, quæ voluptate perfundunt sensus, cogita-
tione animus fixus hereat, cupiditates incitantur, at-
que efferantur, si vri, secari, torqueri hominem vide-
rit, ex voce, motu, vultu, dolorum aculeos animo
conceperit, necesse est talium rerum horrore totum
corpus concuti. Qui igitur ad ea assueti non sunt, im-
pallefcunt, cohorescunt, furriguntur pili. Natura est
enim quidam consensus, qui alieni mali, in alio dolo-
rem excitat. Sunt enim qui ad alieni doloris conspe-
ctum concidunt, ut etiam Aristot. Probl. Sect. 27. ex-
ponit. Hinc consequitur, ut qui tormentorum gra-
uium in aliis acerbissimam oculis, cogitatione, vultu
cognouerunt, vehementius ea horreant, quorum
magnitudinem accurate perpenderunt. Itaque eos
& miserissimos arbitrantur, & mala intoleranda indi-
cant.

Imagina-
tione homi-
nes ducuntur.

Alienus om-
niatus na-
tura terret,
ut etiam
imagina-
tio.

cant. Quae ex re necessario euenit, ut illa circa quae fortitudo versatur, terribiliora appareant eis, qui experientiam in aliis usurparunt. Quomodo enim visis alienae voluptatis illecebris, affectus ad eas fruendas concitatur, ita quoque cum alieni cruciatus asperitas oculis obicitur, magno impetu natura sui conseruatix resilit, & formidat. Ut ergo qui lenonibus, ac lupanaribus seruiunt, voluptatum appetentiores, atque adeo intemperantiores efficiuntur, ita quoque unusquisque crudo immanitatis spectaculo, dolorum euadit fugientior. Hinc carnifices eorumque familia, turba ingeniosa ad supplicia, dicuntur maxime imbecilles, si exemplo suo, quod interdum merentur, quaestiones subeant. Tota enim mali congeries iam se viuide meditationi ingessit, animumque concussit metu, antequam dolore corpus utat. Bis itaque tantum malum patiuntur.

Spectata
sapius
supplicia
timidos
faciunt.

Qua
voluptatis
causa
fuerit
non
durant
animum
ad
dolores.

Expertis
pauperiem
acrius
eam
fugimus.

Carnifex
& tortor
non reddi-
tur fortis
usu cruci-
andi.

Gladiato-
res specie
fortitudinis
imponunt.

§. 4. Accedit ad summam mali, finis, ac scopus, quem propositum habent, gladiatorum spectatores, qui non eo tendit, ut ad excipienda vulnera sint impauidi: sed ut crudeli, inhumana, beluina voluptate fruantur. Voluptatum vero vsus fortitudinis aciem obtundit: Ethnicorum illa spectacula, ipsi oculorum solatia vocabant; non autem incitamenta fortitudinis, nam illis tætertimus quisque affidebat, bello inutilis. Cælius sane Tullii familiaris effedatarios in Britannia spectare non ausus est, quem tamen, inquit Cicero, ne Andabara quidem defraudare poteramus. Mulieres ipsæ, virgines vestales confurgunt ad idus, & delicias, aiunt, esse suas, cum cernunt pectora conuerso pollice rumpi. Quomodo igitur ardentius diuitiis incubant, easque per maritum, terrarumque & opum apud inferos positarum pericula conquirunt, qui egenorum fordes, famem, calamitatesque intuentur, ita quoque spectatos dolores magis timent, qui eos in aliis libentissime spectant. Non enim exercitationem artis, non robur corporum, sed lanienam concupiscunt. Ita de Meridianis Seneca, Epist. Nunc omnis natus, mera homicidia sunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus exposti, nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus, & postulatibus præferunt. Quidni præferant, non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladii artes? Omnia ista mortis more sunt. Mane leonibus, & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiciuntur. Interfectores interfectorum iubentur obici, & victorem in aliam detinent cadem. Exitus pugnantium mors est: ferro & igne regitur. Hæc sunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit: ut suspendatur. Occidit hominem qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: ut quid meruisti miser, ut hoc spectes: occide, vire, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus, nudis, & obuiis pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur.

§. 5. At qui sepe vulnera & sanguinem intuetur, ad ea non trepidat. Ita sane, si extra periculum ipse sit. Ne carnifex quidem, inter quotidiana torquendi ministeria expallefcit, nisi forte ad eculeum ipse vocetur: nec tamen fortis est, sed, si non miseretur eorum, quos cruciat, scæuus.

Gladiatores quidem ipsi, Constantiæ specimen exhibebant. Quis, inquit Cicero, mediocris gladiator ingemuit? Quis vultum mutat inquam? quis non stetit, sed etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, conseruatio valet.

Nec tamen gladiatores fortes sunt, quia pericula non ratione, sed miserabili necessitate, vel auaritia subeunt: sed illos quidem exercitatio, meditatio, conseruatio, imo necessitas, ad virtutis imitamenta propellit, nisi velint in festis spectatoribus dimicare, nisi velint vri, & secari, si vno vulnere potius quam

repetitis plagis defungi malunt. Verum aliena pericula non firmant spectatores, alioqui quomodo per annos quadringentos nonaginta tam fortes fuere? nam anno CCCCXC. primum Marcus, & Decimus Brutus tria paria dederunt in parentis funere, & rara deinde res, donec corruptis moribus in imensum creuit, nam diu intra modum hoc scelus stetit. Anno vrbis quingentesimo, octogesimo munera parua aliquot alia data, ait Lilius quadagesimo primo. Vnum ante cetera insigne fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint. Iuncta hæc spectacula cum luxu, & timiditate fuisse, docet ipsa luxuria, & mollietate patria. Celebris in historia est Campana luxuria, & nota crudelitas. Silius lib. ii. vide Lips. lib. i. cap. 6. Saturn. Nam in omni latiore conuiuio solenne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam: ortus ut videtur mos à Campanis, de quibus Silius lib. ii. Punicor.

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cade
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantur ferro, saepe & super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.

Et Strabo de iisdem lib. 5. ὅτι τοῦτον οὐδὲν ἐνεργεῖται ὡς, ὅτι δὲ πονοῦν ἐκάλουν πρὸς τὴν ἀπονομαχίαν, ὅτι τὸν ἀνδρῶν καὶ τὴν ἀγῶν, id est: Eo luxuriam prouecti sunt, ut conuiuia vocarent, ad paria gladiatorum, quorum numerum augebant, minuebantue pro dignitate cuiusque conuiuii.

Mollium igitur, & seculium ingeniorum, est tam fera voluptas. Et eorum quos alienis imperiis delicia subiecerunt: ita reuera est; crudelitas timidos facit: & ut dixi timidi sunt crudeles.

Frequens autem crudelitatis vsurpatio, timidiore ad pericula facit. Qui enim voluptatem persequuntur, à senis abhorrent, multo magis à periculosis. Vnde & prouerbio dicere consueuerunt: Cras feria: quæ vox aliquot vrbibus exitio fuit. Timoris etiam esse crudelitatem, naturæ animalium ostendunt, nam in omni genere femellæ, maribus crudeliores sunt, & timidiore. Recte Aristoteles, seu alius est auctor in physiognomia, cap. 5. Δουλοῦ δὲ μοῖ καὶ κατ' ἐργασίαν ἀνδρῶν τῶν ἀρρένων. καὶ ποσειδῶνα. καὶ τὴν ἀνελύτρετα, καὶ ἀναλκίετα. αἱ μὲν οὖν γυναῖκες, καὶ τὰ περὶ ἡμῶν περὶ φύσιν καὶ πᾶσι πολεμικὰ ὄντα, τὰ δὲ περὶ τῶν ἄλλων πάντες ὁμολογῶσι, οἰνομαῖς τε καὶ θηρομαῖς ὅτι τοιαῦτα εἶναι οἱ ἀνδρες. ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ δὲ θηλον οὐκ ἐκαστον ἐκαστῶ γενεῇ θῆλυ ἀρρενικῶν μικροκαταλῶτερόν ἐστι, λεπτοτέρα, χαλότερα, καὶ τὰ σῆθη ἀσθενέστερα ἔχει, καὶ ἐπὶ τὰ τε ἰσθμὸν καὶ τὰς μῆρους περὶ λεπτότερα τῶν ἀρρένων. γυναικῶν δὲ καὶ τὰς κνήμους λεπτοῦς ἔχοντα, τὰν τε πόδας κομψοτέροις τῶν τε ἑσπέρων μορφῶν ἡδὺ μάλιν' ἀν' ἡ γυναικῶν ἀνεγρότερά δὲ ἡ μαλακώτερα ὑποέρειαι ἀρρενικῶν μορφῶν. τὰ δὲ ἀρρενικὰ τοῖς ἀπ' αὐτῶν, ἐναντία τ' αὐτῶν, ἀνδραγῶν καὶ δι-καλῶν εἶναι γένει τῶν δὲ ἑσπέρων δειλοτέρων καὶ ἀδικαλῶν τούτων ἄνω ἔχοντων φαίνεται τῶν γυναικῶν ἀπ' αὐτῶν λέων τελευτῶν μετὰ τὴν φένην τ' ἀρρενικῶν ἰδέας.

Anno vrbis
CCCCXC.
tria paria
data & mo-
dice deinceps.

Perdita
Campano-
rum luxu-
ries gladiato-
ribus lata
fuit.

Voluptas à
periculo de-
terret.

Animaliū
femelle ma-
ribus imbe-
cilliores.

Videntur autem mihi magis malefica fieri feminea maculis, & proteruiora, & minus liberalia, & infirmiora. Femina igitur, & quæ circa nos nutriuntur, admodum manifesta sunt; quæ vero sunt in sylua, omnes pastores fatentur, & veneratores esse talia qualia sunt dicta.

At vero & hoc manifestum est, quod singularium in vnoquoque genere, femina mare minoris capitis, & angustioris faciei, & subtilioris colli sit: & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sunt, femora autem magis carnosioribus,

ribus, genera mollia, & crura feibilia habent. Pedes vero pulcherrimos & formam totius corporis molliorem, quam fortiori. Minus nervosa autem sunt, & molliora, predata humidioribus caribibus. Masculino autem his omnibus contraria habentia natura sunt fortiore, & iustiore genere. femina autem est timidior & iniustior natura. His ita se habentibus videtur leo omnium perfectissimum in assensum maris formam.

Nec fortis ergo illa spectacula; nec sapientis, sed malefici, ipsa animalia timore crudeliter audent. Ceruus cum vicit, crudeliter pedibus conculcat aduersarium. Metus refrigerat, idem facit, vt torpore excutitur & ad volupratum delinamenta inclinet. Quibus dilu-
tus est sanguis, timidi sunt, metus enim refrigerat, i-
dem crudeles sunt. Pænorum olim fuit, atque est et-
iamnum Æthiopum, & eorum qui zonam torridam
incolunt, magna crudelitas. At illi frigidores natura
sunt vt docet Aristot. Sect. 14. Probl. 8. *ὅτι π ο ἰ μὲν ἐν*
τοῖς ὀπρώτοις τοποῖς θεράδων, γρησσοῖσι. οἱ δὲ ἐν τοῖς
κελοῖς κ, ἐλῶδες ἀχέως. ἡ τὸ γρησσι (ῥηπεδὼν) ἕς ἐστι
(ῥῆπε) δὲ τὸ ῥερεῖν τὸ δὲ ἐν κινήσει ὄν, ἡ ὁλως ἀποσ-
πές, ἡ ἥπλον ἔξ το πάρε σιόν τὸ ὑδαρ, ἐν μὲν ἐν τοῖς ὑψη-
λοῖς, 2^{ος} τὴν ἀπνοίαν, ὁ ἀρὲ ἐν κινήσει ἐστίν. ἐν δὲ τοῖς
κελοῖς μὲν. 3^{ος} ἡπὶ δὲ ἐκεί, μὲν 2^{ος} τὴν κινήσιν ἀείκας
δαρὸς ὁ ἀρὲ κ' ἔτερον (ῥινε) ἐν δὲ τῷ ἐλῶδες κ, μὲν.
Cur qui loca edita, aperta que colunt, tardius senescunt: qui au-
tem caua & palustris ocyus: An senectus quædam putredo est:
putret autem quod quiescit: nullo modo, aut minus ita affici-
tur, quod mouetur, vt aqua profluens, & conclusa: igitur vt lo-
cis editis aer vndique afflante spiritu agitur, ita cauis manet
immoctus. Ad hac locis apertis purus ac diuersus asidue propter
agitationem aer habetur, palustris immixtus, idemque
semper emarcescit.

Timidi si-
gna, & cru-
delis eadem
sunt.

Laniena
nec corpor
affectus in
uitat, nec
animi.

Ciuilem
sanguinem
Nemesei im-
molari sin-
gunt.

Raro gladi
tores in be
la miserūt

In castris
non fuisse
gladiatore

Species ar
na misera

Timidi ligna sunt in Physiog. cap. 3. Pili molles, corporis inclinatio, statura non erecta, venter sursum attractus color sufflavus, oculi imbecilles, & nictantes, fraci, macri & mobiles, extrema corporis imbecilla crura parva, longemana^o & tubiles, lūbi parui, & imbecilles. Corpus *curviter* in motibus, item timidus non vehemens est, verum supinus, facile terrore obtusefcit, vultu, & capite facile mouetur, sollicitus est, decorum intuetur, rugosa facies, facies ipsa parua. Hæc in crudelibus pleraque inuenies. Illis inquam qui natura tales sunt; quidam n. natura quidem mansueti, consuetudine tamen, & more ad crudelitatem degenerarunt. Cum igitur spectacula illa corporis affectus non immutet, sed deteriores faciant, nec animo etiam vires conferant, nullo modo fortes efficiunt, ideoque nonnulli ad excusationem lenitiæ, & sanguinis in pace effusi, per terribissimam voluptatem non fortitudinis rudimenta, sed placandæ Nemesis quædam sacrificia esse dixerunt, vt per domesticas cades placata, hostium occisioni faueret.

§. 6. Quod si bello gladiatoria munera vitia iudicarunt, cur non ipsos in pericula miserunt, cur infames esse voluerunt: Eos enim fortissimos gentium esse oportuit, verum id raro, nec nisi extrema necessitate factum est. At neque in castris ante prelium commisiones composuerunt, & spectando vulnere se ad mortem animarunt. Stolidum enim existimarent, suam cuique iam expectandam sortem, in alieno corpore ostentare. Fortitudo enim in meditatione, atque amore eximie dignitatis, ac honestatis, propter quam pericula, doloreque continentur, non in oblectamentis ex alieno cruciati versatur. Causas que ad fortiter agendum, patientiisque mentem erigant, firmenque recta ratione pendunt, non dicuntur animi fucibus esse, vilem auctorati nebulonis sanguinem. Tiberius crudeles ludos exhibuit, imitatus Angustum. *Lacius* (inquit Tacitus) *immensa strages, omnis sexus, omnis etas, illustres, ignobiles, dispersi aut congregati. Quem congeries illa delectat, nunquam fortis*

erit. Tam suae voluptatis ille tenax est, ut eam per tam
feralia procuret. Ille pro patria scilicet pugnabit, cu-
ius in voluptate, si omnes ciues occidas tūdem
munus dabis, & munus omnium munum gratissi-
mum. Timidus est mori, qui non pro salute sua, non
pro patriæ defensione, sed pro deliciis suis aliorum
morbis poscitur. Fortis pro amico, etiam pro igno-
to vitam deserit, morte alterius vicaria vitam mero-
riturpe iudicat. Hic magnam vitæ fructum arbitrat-
ur, hominum mortes intueri.

Quantum à prisca Christianorum integritate, recentiorum illa studia recesserunt: Magna Episcoporum cura, seueritateque Christiani ab illa seuitate abiecerant. Quid Gentiles inde coniectabant? Hoc fecit: spectaculorum voluptates à Christianis vitari, vt facilius deferrent vitam, abdicationis vitæ illecebri, ita Tertull. lib. de Spect. cap. 1. *Sunt qui exsiliunt Christianum expeditum morti genus, ad hanc obsinationem, abdicatione voluptatum erudiri, quo facilius vitam contemnant amputati quasi retinaculis eius, ne videant, quam iam superuaciam sibi fecerint: vt hoc consilio potius, & humano prospectu non diuino præscripto definitur voluptatibus. Pigeat scilicet etiam perseuerantes in tantis exsiliis, propter Deum mori. Quanquam & sita esset, tam apto consilio, tanta obsinatio disciplina debebat obsequium. Romani igitur tantum sapienter, vt se spectaculis illis ad mortem, mortisque pericula animosè subeunda confirmari putarent, vt potius ea causa à Christianis vitari dicerent, ne vitæ voluptates nimirum sectâdo, ipsam vitam, cum virtus posceret, relinquere reculerent* Pergit Tertull. cap. 2. *Plares denique inuenias, quos magis periculum voluptatis, quam vitæ auocat ab hac secta. Nam mortem etiam fultus vt debitam non extimefit, voluptatem etiam sapiens vt tantam non contemnit, cum alia non sit & sulto & sapienti vitæ gratia nisi voluptas.*

Non igitur gentes fortitudinem, sed voluptatem ex amphitheatro petebant. Inter quæ refert Tertullianus Cicerum, Leonem, vires corporis, & vocis firmitates. Leonem nominat, cū cruentissima spectacula vniuersa taxat, in his enim summa infania. Scaurus plures leones dedit. Sulla prætor centum iubatos. Pompeius Magnus Syllæ discipulus sexcentos, in illis erant trecenti quindecim iubati, decuit enim à discipulo magistrum, qui literas nefciuit superari. Sed Pompeium etiam hoc flagitio Iulius superauit, quæ octingentos produxit. Alioqui & pantheras dederunt, iussu populi abrogato per nequitiam senatus consulto vetere. Scaurus in ædilitate varias centum quinqueaginta. Pompeius Magnus quadringentas decem. Augustus quadringentas viginti donauit. Hæc erant propter quæ gentes mori formidarent. Cæterum concuti spectaculis animum docet cap. 15. de spectaculis Tertullianus. *Nemo ad voluptatem veniſſe affectu, nemo affectum sine casibus suis patitur. Ipsi casus incitantia sunt affectus. Veniunt qui cessat affectus, nulla est voluptas & est reus iam ille venter, atque conueniens, ubi nihil consequitur.* Puto autem etiam vanitas extranea est nobis. Quid? quod & ipse se indicat, inter eos positus, quorum se similem nolens, vtiq̃e detestato reum confitetur, nobis satis non est, si ipsi tale nihil faciamus: nisi & talia facientibus non conseruamus. Si siferem inquit videbas, concurrerbas cum eo. Vt inam ne in seculo quidem simul cum illis moraremur: sed tamen in secularibus separamur, quia seculum Dei est, secularia autem diaboli.

*Pro aliis
moriatur
qui suis vo-
luptatibus
aliorum
mortes ser-
uire dignū
censet.*

Christiani
vetita spe-
Etacula.

Gentes in
dicabant
Christiano
ideo fugere
spectacula
vt sortes ma
nerent,

Beluarum
greges occi-
si.

*Sectatores
varius lu-
strantur cū
affectibus,
fortitudo
tranquilla
est.*

Gladiatorū
vile genus
et infame.

ribus omnibus simul ac ornamentis. Quibus quanta peruersitas. Amant quos multant, depreciant quos probant. Artem magnificant, artificem norant. Quale iudicium est, ut ob ea quis obfussetur, per que promeretur? Imo quanta confessio est male rei, quarum auctores, quum acceptissimi sint, sine nota non sunt.

Finio, & hoc vnum moneo. Si ad constantiam sanguinem desideras, Habes Christi. Tert. de spectaculis cap. 29.

CAPVT XIX.

Rempubicam quamvis potentem, & diuitem, oportere modestie esse tencissimam.

Humilitate respubli-
ca seruatur

§. 1. AD inuictum ciuitatis robur, ad regni vires nihil tam inexpugnabile est, quam modestia, & quam Christiani humilitatem vocant. In alto positos esse humiles æquum censet. Eos, quibus tota vita, ambitione laboriofissima, & sollicitissima atteritur, ad sui desipientiam vocas? Ita omnino faciendum docet Christus, docet & salus Reipublicæ, quæ sine Christo nulla est, sed de ea nunc politice discipabo.

Humilitas magnanimitas, gloria, maiestas retinens.

Ne tamen humilitatis sermonem horreas, ô princeps; addam illi Maiestatem, Magnanimitatem, famam, gloriæque curam, de his enim ordine disputabo.

Modestia res vero precio estimat.

§. 2. Humilitas est ex plena cognitione sui, vera de bonis, malique propriis existimatio, excellentiæ contemptus. Magna virtus, & plane animi heroici, qua illa, quæ magna videntur, parua autem sunt, suis precii aestimantur. Illius exitium, ac pestis est superbia, dignitatis, atque excellentiæ contra rectam rationem appetitio. Nihil illo vitio immanius, nihil Deo odiosius, nihil Reipublicæ perniciosius. Omnes igitur, princeps, optimates, ciues, agricolæ ad modestiam, submillionemque instigantur. Omnes inquam; nam & pauperum potest esse superbia, & principum humilitas. Crimen non in rebus, sed in vtu est. In principum magnificentia, sæpe est animus contemptor opum, & honorum, in vilissimorum voluntate, arrogantissima vanitas. Exemplo fit superbissimi regis, sanctissima coniux, Esther 14. 16. Tu scis necessitatem meam; quod abominor signum superbiæ, quod est super caput meum, in die ostentationis meæ, & detester illud quasi panem mensuatum. & non portem in diebus silentii mei, & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: & nunquā letata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in presentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham.

Superbia nec paupere fugit.

Modestia regum ipsi virtutibus altior est.

Atrogantiæ seuientis specimen, nobis Amanus exhibuit, quise, & Rempubicam grauitur concussit.

Regnis superbis Deus inimicus est

Fundamentum igitur alterum Reipublicæ, est humilitas, eam quasi terre motus, in altum tendente aura saltus euertit. Magna miseria, superbus homo, inquit Augustinus, magna vero, & multiplex miseria, superba reipublica.

Tota scriptura doctrina est humilitatis.

§. 3. Primo quidem Deo grata est humilitas, quia sibi diffidit, & Deo nititur. Deum habet protectorem, superbia destructorem. Psalm. 17. 28. Quoniam tu opulum humilem saluum facies; Et oculos superbiorum humiliabis. Merito igitur superba Reipublica Deum sentit inimicum, quem non agnoscit suæ felicitatis auctorem. Ille, Humilia respicit in celo, & in terra. A deo sane, vt Aug. ustinus testatur libr. 3. cap. 23. de doctrina Christi. Na. Nulla fere pagina est sanctorum librorum, in qua non sonet, & quod Deus superbis respicit, humilibus autem dat gratiam.

Totius mundi ruinam superbia fecit. Initium enim peccati fuit. Pharaonem superbia in Erythræi maris profundum, quasi lapidem detraxit. Quis est Dominus ut audiam vocem eius? & dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel non dimittam. Senacherib. 4. Reg. 18. 19. ingenti superbia terret Ezechiam, sed occiso milite, ipse à filiis in conspectu idoli sui mactatur. Cum igitur non in multitudine sit virtus Dei, neque in equorum viribus voluntas eius, nec superbi ab initio placuerint ei: sed humilium, & mansuetorum semper illi placuerit deprecatio. Iudith. 9. 16. Non potest confitere ciuitas, quæ contra maiestatem se se extollit. Nam oculos sublimes detestatur Dominus. Prouerb. 6. 17. Experti sunt omnes magnates, quos potestas inflauit, quod Salomon Prouerb. 15. 25. minatur. Domum superbiorum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduæ.

Deus superbos detestatur, humiles exaltat.

§. 4. Omnium periculo peccant pauci, imo mulierum petulantia ad exitium satis est, teste Isaia 3. 15. Nulla diuitia, nulla fiducia superbos eximit. Quam fortes in calamitate erant Israelitæ? Isa. 9. 9. Et cuncto-
mnis populus Ephraim, & habitantes Samariam, in superbia, & magnitudine cordis dicentes: Latere ceciderunt: sed ex quo exitio affligitur. quadris lapidibus edificabimus: sycamoras succiderunt, sed cedros immutabimus. Et eleuabit Dominus hostes Rasin, super eum, & inimicos eius in tumultum uertet, Syriam ab Oriente & Philistinum ab Occidente: & deuorabunt Israel toto ore.

Quam magnifice gloriatur apud eundem Prophetam, Assur cap. 10. 13. In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi: & abstuli terminos populorum; & principes eorum depreatus sum, & detraxi quasi potens in sublimi residentes. Quid tanto Monarchæ Propheta vaticinatur, ex arcano Dei consilio: vt. 16. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum, in pinguibus eius tenuitatem: & subtrahet gloriam eius succensa ardebit, quasi combustio ignis.

Maior vix cogitari potest superbia, quam fuerit Babylonis, de qua Isaia cap. 13. & 14. Detractata est tamen ad inferos. Et fuit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in superbia Chaldeorum, sicut subuertit Dominus Sodomam, & Gomorrhæam. Dicitur illa a Domino Isa. c. 47. 8. Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo, Ego sum, & non est præter me amplius: non sedebam vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subito in die vna, sterilitas, & viduitas, vniuersa venerunt super te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem.

Falsa fiducia graui exitio affligitur.

Babylonis superbia.

Eadem, sed minori cum potentia superbia Moab: Jerem. 48. 29. Audiuimus superbiæ Moab, superbus est valde: sublimitatem eius & arrogantiam, & superbiæ, & altitudinem cordis eius. Ego scio, ait Dominus, tactantiam eius & quod nō sit iuxta eam virtus eius, nec iuxta quod poterat conata sit facere. Ideo super Moab euulabo, & ad Moab vniuersam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes.

Moab arrogans.

Inuisum est itaque hoc vitium Deo, semperque Rempubicarum interitum antecedit. Habet enim expressum numinis contemptum. Hoc ex diuino iudicio, & oraculis argumentum pio principi abunde est. Scriptores quoque rerum nostrarum ignari, grauissimam esse superbiæ penam docuerunt. Orpheus, Plato, Libanius castigando illi vitio Nemesios nomen proprium finxerunt. cætera vitia mitius puniri, superbiæ opprimi putamus. Adrastiam, & Rhamnuiam virginem dixere. Verum nos ad rationes politicas animum conuertamus.

Superbia veteres certum nunc Nemesin opposuerunt.

§. 5. Secundum superbiæ malum est, quod odio sui Rempubicam euertit. Cætera vitia, imprudētia, timiditas, ebrietas, locios, & cōsortia admittunt. Superbi nec modestus, nec superbus ferre potest. Emire omnes cupiunt, omnes imperare, nemo subici. Cū eodem omnes ferantur, necesse est omnes collidi. Inter superbos semper sunt iurgia. Prou. 13. 10. Principes, ac præsertim optimates odiosos facit superbia.

Odiosa res superbia.